BANK ĊENTRALI TA' MALTA
EUROSISTEMA
CENTRAL BANK OF MALTA

Muniti tal-Fidda
1970-1979

MALTA COIN CENTRE

Malta Coin Centre
Bank Ċentrali ta' Malta
Pjazza Kastilja
Valletta VLT1060
Malta
(+356) 2550 6006/7/8
https://www.maltacoincentre.com/
customercare@maltacoincentre.com

L-ewwel serje – Manwel Dimech

1972

Tip	Fidda
Denominazzjoni	Lm1
Dijametru	32mm
Piż Gross	10g
Finezza	0.987
Disinjatur	Pietro Giampaoli
Zekka	SMOM, Rome

Manwel Dimech twieled fil-Belt Valletta fil-25 ta' Diċembru 1860, f'familja fqira. Kellu tfulija diffiċli ħafna u ta' 13-il sena ntbagħat il-ħabs għall-ewwel darba. Daħal u ħareġ mill-ħabs diversi drabi, l-iżjed fuq akkużi ta' serq inkluż serq bi żgass. Fl-1878, fl-età ta' 17-il sena, kien involut f'każ ta' qtil involontarju u ntbagħat il-ħabs għal iżjed minn 12-il sena. Fl-1890, instab ħati ta' ċirkolazzjoni ta' flus foloz u ntbagħat il-ħabs għal seba' snin. Sal-età ta' 36 sena, Dimech kien għadda xi 20 sena l-ħabs. Madankollu, fil-ħabs biddel ħajtu u tgħallem jaqra u jikteb, studja l-lingwi u kien jaqra estensivament. Meta ħareġ mill-ħabs, kien jaqla' x'jiekol bit-tagħlim tal-lingwi. Iġġieled ukoll għal riformi soċjali u politiċi, li wassluh għal kunflitt mal-Knisja Kattolika u l-awtoritajiet kolonjali. Meta faqqgħet l-Ewwel Gwerra Dinjija ġie deportat minn Malta. Miet fl-eżilju fl-Eġittu fl-1921.

L-ewwel serje – il-Forti Sant'Anġlu

1972

Tip	Fidda
Denominazzjoni	Lm2
Dijametru	38mm
Piż Gross	20g
Finezza	0.9876
Disinjatur	Pietro Giampaoli
Zekka	SMOM, Rome

L-ewwel aċċenn dokumentat ta' *Castrum Maris* (kastell ħdejn il-baħar) fuq il-ponta tal-peniżola ta' Vittoriosa jmur lura għas-snin erbgħin tas-seklu tlettax. Fis-snin sebgħin tal-istess seklu, il-kastell kellu gwarniġjon ta' 150 suldat u kien jinkludi żewġ kappelli, li għadhom jeżistu.

L-Ordni ta' San Ġwann ħadet pussess ta' Malta fl-1530, u l-Kavallieri stabbilew ir-residenza tagħhom f'Vittoriosa, li dak iż-żmien kien raħal marittimu żgħir. Il-kastell sar ir-residenza tal-Gran Mastru. Saru diversi modifiki biex jissaħħaħ dan il-kastell medjevali antik. Il-Gran Mastru De Homedes bena sur biex jirfed in-naħa tal-art, waqt li l-foss tħaffer biex sar iżjed fond u nbidel f'ħandaq fond u wiesa' mimli bl-ilma. Inbena cavalier biex jiddomina l-inħawi u nbniet batterija fil-livell tal-baħar. Dawn il-modifiki għenu biex il-forti jirreżisti b'suċċess l-Assedju l-Kbir tal-1565 mill-Ottomani; waqt dan l-Assedju l-forti reġġa' lura attakk mill-baħar fuq Senglea. Il-Forti Sant'Anġlu jmur lura għall-aħħar snin tas-seklu sbatax, meta l-inġinier militari Carlo Grunenberg iddisinja u ffinanzja l-bini ta' erba' batteriji ta' diversi livelli, li jagħtu għal fuq id-daħla tal-Port il-Kbir.

Meta Malta saret kolonja Ingliża, l-Armata Ingliża ħadet il-Forti Sant'Anġlu f'idejha. Fl-1912, il-forti sar il-kwartieri ġenerali tal-Flotta tal-Mediterran tal-Qawwa Navali Britannika. Dak iż-żmien kien magħruf bħala HMS Egmont, iżda mill-1933, sar magħruf bħala HMS St Angelo. Il-forti ngħata lill-Gvern Malti fl-1979.

It-tieni serje – Temi Zammit

1973

Tip	Fidda
Denominazzjoni	Lm20
Dijametru	26mm
Piż Gross	12g
Finezza	0.916
Disinjatur	Pietro Giampaoli
Zekka	SMOM, Rome

Temistokle Zammit twieled fil-Belt Valletta fit-30 ta' Settembru 1864. Wara li studja fil-Liċeo u fl-Università ta' Malta, kiseb id-Dottorat fil-Mediċina fl-1889. Fl-1905, nħatar Professur tal-Kimika fl-istess Università, li tagħha nħatar ukoll bħala Rettur fl-1920. Hu okkupa din il-kariga sal-1926, meta ddeċieda li jiddedika l-ħin u l-enerġija tiegħu għall-organizzazzjoni tal-Mużew Nazzjonali, b'mod partikolari fil-qasam arkeoloġiku.

Sir Temi, kif kien popolarment magħruf, kien bniedem ta' versatilità kbira. L-interessi akkademiċi tiegħu kienu varjati sew u kien kittieb prolifiku ħafna, kif jidher mill-pubblikazzjonijiet numerużi tiegħu. Bħala xjenzjat involut f'xogħol ta' riċerka dwar it-trasmissjoni tal-Mediterran jew Undulant Fever (magħruf f'Malta bħala deni rqiq), sar magħruf għall-ewwel darba f'ambjenti mediċi internazzjonali permezz tal-konnessjoni tiegħu ma' Sir Ronald Ross. Sir Temi kien famuż ukoll għaliex issokta x-xogħol ta' Sir David Bruce (li ismu ġie adottat biex jingħata isem lill-mikrobu tal-imsemmi deni bħala Brucella melitensis) fis-snin bikrin tas-seklu għoxrin meta skopra l-mikroorganiżmu fil-ħalib tal-mogħoż. Fl-1920 ingħata -l-Mary Kingsley Medal mil-Liverpool School of Tropical Medicine. Kien famuż ukoll għall-iskavi arkeoloġiċi tiegħu ta' siti preistoriċi fil-Gżejjer Maltin u għall-kitbiet akkademiċi tiegħu dwar il-materjal misjub.

Il-firxa tal-pubblikazzjonijiet ta' Zammit tkopri wkoll l-istorja, il-letteratura, il-kultura u l-edukazzjoni Maltija. Il-kisbiet u l-merti tiegħu ġew rikonoxxuti f'diversi ambjenti internazzjonali. Fl-1911, ir-Renju Unit ħatru bħala Companion of the Order of St Michael and St George, u fl-1930, Zammit inħatar bħala Knight Bachelor. Fl-1920, ingħata grad onorarju ta' Doctor of Literature mill-Università ta' Oxford u fl-1932, inħatar "Officier d'Académie" tar-Repubblika Franċiża.

Zammit miet fit-2 ta' Novembru 1935.

It-tieni serje – Id-Daħla tal-Imdina

1973

Tip	Fidda
Denominazzjoni	Lm2
Dijametru	38mm
Piż Gross	20g
Finezza	0.987
Disinjatur	Pietro Giampaoli
Zekka	Malta Mint

L-Imdina hi l-kapitali antika ta' Malta. Fl-1693, Malta ntlaqtet minn terremot li għamel ħsara f'ħafna mill-bini medjevali antik ta' din il-belt. Il-Katidral kien fost il-bini li kellu jerġa' jinbena. Il-bini mill-ġdid daħħal element ġdid ta' arkitettura Barokka fil-belt l-antika. Fis-snin għoxrin tas-seklu tmintax id-daħla tal-Imdina nbidlet b'mod eżawrjenti biex tinkludi pjazza żgħira bil-Palazz Vilhena, imponenti u spettakolari, fuq il-ġenb tagħha. Id-daħla ewlenija ngħalqet bil-ġebel u nbniet daħla ornamentali ġdida ftit metri 'l bogħod. Id-daħla nbniet fuq disinn tal-inġinier militari Franċiż, Charles Francois de Mondion, li dak iż-żmien kien impjegat mal-Ordni ta' San Ġwann. F'pożizzjoni prominenti d-daħla fiha l-istemma araldika tal-Gran Mastru Manoel de Vilhena li madwarha hemm ġabra dekorattiva ta' elementi militari.

It-tielet serje – Giovanni Francesco Abela

1974

Tip	Fidda
Denominazzjoni	Lm2
Dijametru	32mm
Piż Gross	10g
Finezza	0.987
Disinjatur	Pietro Giampaoli
Zekka	Malta Mint

Giovanni Francesco Abela twieled fil-Belt Valletta fl-1582. Hu nħatar bħala Awditur mill-Gran Mastru Antoine de Paule, u iżjed tard sar Kappillan u Viċi Kanċillier tal-Ordni ta' San Ġwann. Abela hu rikonoxxut għall-ħolqien tal-ewwel mużew storiku f'Malta, li kien jinsab fid-dar tiegħu fil-Marsa. Ħafna mill-oġġetti ta' Abela għadhom jeżistu fil-kollezzjonijiet miżmuma mill-Mużew Nazzjonali tal-Arkeoloġija. Fl-1647, Abela kiteb il-famuż ktieb "*Della Descrittione di Malta isola nel Mare Siciliano: con le sue antichità, ed altre notizie*", li għadu kkunsidrat bħala sors importanti ta' informazzjoni storika dwar Malta. Abela miet fl-1655, u jinsab midfun fil-Kon-Katidral ta' San Ġwann fil-Belt Valletta.

It-tielet serje – Id-Daħla Notre Dame

1974

Tip	Fidda
Denominazzjoni	Lm4
Dijametru	38mm
Piż Gross	20g
Finezza	0.987
Disinjatur	Pietro Giampaoli
Zekka	Malta Mint

Il-Linja ta' Fortifikazzjonijiet tal-Kottonera nbniet fl-1670 mill-Gran Mastru Nicola Cotoner. Din il-linja ta' fortifikazzjonijiet inbniet madwar il-bliet ta' Senglea, Vittoriosa u Cospicua. Id-Daħla Notre Dame kienet il-punt ewlieni ta' aċċess għal ġewwa l-fortifikazzjonijiet għall-abitanti tal-irħula tax-Xlokk, b'mod partikolari dawk taż-Żejtun u ta' Ħaż-Żabbar.

Id-Daħla Notre Dame hi l-ogħla bini fil-Kottonera u hi mibnija fuq ħames livelli. Fuq l-arkata ċentrali tagħha d-daħla għandha xbieha tal-bronż tal-Gran Mastru Cotoner, li madwarha hemm ġabra ornamentali ħafna ta' elementi militari. Id-daħla ssemmiet għall-Madonna tal-Grazzji, il-qaddisa patruna ta' Ħaż-Żabbar. Hi magħrufa wkoll bħala d-Daħla tal-Kottonera, id-daħla ta' Ħaż-Żabbar u Bieb is-Sultan.

Ir-raba' serje – Alfons Maria Galea

1975

Tip	Fidda
Denominazzjoni	Lm2
Dijametru	32mm
Piż Gross	10g
Finezza	0.987
Disinjatur	Pietro Giampaoli
Zekka	Malta Mint
Stampar	2,000

Alfons Maria Galea twieled fil-Belt Valletta fl-1861. Kien negozjant ta' suċċess. Galea kien filantropu magħruf u kkontribwixxa għall-finanzjament tal-Kunvent Bon Pastur f'Ħal Balzan. Hu ffinanzja wkoll oratorju għall-bniet u waqqaf l-Istitut tas-Sależjani għas-Subien f'Tas-Sliema. Ikkontribwixxa għall-iżvilupp tal-letteratura Maltija, u matul il-perjodu 1899-1915 kien editur ta' serje ta' 150 ktieb imsejħa "Il-Mogħdija taż-Żmien". Galea miet fl-1941.

Ir-raba’ serje – It-Torri ta’ Sant’Agata

1975

Tip	Fidda
Denominazzjoni	Lm4
Dijametru	38mm
Piż Gross	20g
Finezza	0.987
Disinjatur	Pietro Giampaoli
Zekka	Malta Mint
Stampar	2,000

It-Torri ta' Sant'Agata nbena fl-1649 fi żmien il-Gran Mastru Jean Paul Lascaris. It-torri jinsab fuq il-quċċata tal-Marfa Ridge u fl-aqwa żmien tiegħu kien wieħed mill-iżjed bini importanti ta' difiża fil-Majjistral ta' Malta. Kien mgħammar b'għadd ta' xkubetti żgħar. F'każi ta' emerġenza, il-gwarniġjon tiegħu kien jiżdied għal 30 suldat u kien jiġi pprovdut b'biżżejjed ikel u munizzjon biex iservu għal 40 jum. Matul is-seklu tmintax inbniet batterija madwar il-perimetru tat-torri. It-torri kellu wkoll kappella żgħira dedikata lil Sant'Agata.

Il-ħames serje – Ġużè Ellul Mercer

1976

Tip	Fidda
Denominazzjoni	Lm2
Dijametru	32mm
Piż Gross	10g
Finezza	0.987
Disinjatur	Pietro Giampaoli
Zekka	Malta Mint

Ġużè Ellul Mercer twieled fl-Imsida fit-22 ta' Marzu 1897. Kien għadu żagħżugħ meta daħal fis-Servizz Ċivili, u fl-1924, daħal fix-xena politika u ngħaqad mal-Partit Laburista. Fl-1928, serva bħala assistent editur tal-gazzetta tal-Partit Laburista "Il Cotra". Ġie elett membru tal-parlament fl-1951, u fl-1955, sar deputat mexxej tal-Partit Laburista. Ellul Mercer kien kittieb prolifiku u kiteb ħafna rumanzi satiriċi, kif ukoll stejjer qosra u artikli għall-gazzetti. Hu mfakkar l-iżjed għar-rumanz tiegħu "Leli ta' Ħaż-Żgħir" (1938), li jirrifletti fil-fond dwar is-soċjetà Maltija ta' dak iż-żmien, u għad-djarju tiegħu tal-gwerra li kiteb "Taħt in-Nar" (1949). Ellul Mercer miet fl-1961.

Il-ħames serje – Id-Daħla tal-Forti

1976

Tip	Fidda
Denominazzjoni	Lm4
Dijametru	38mm
Piż Gross	20g
Finezza	0.987
Disinjatur	Pietro Giampaoli
Zekka	Malta Mint

Il-Forti Manoel ġie kkummissjonat mill-Gran Mastru Portugiż Manoel de Vilhena u nbena bejn l-1723 u l-1755. Oriġinarjament tħejja disinn mill-inġinier Franċiż Rene Jacob de Tigne, iżda dan ġie modifikat minn Charles Francois de Mondion, li ssorvelja wkoll il-kostruzzjoni ta' dan ix-xogħol. Mondion kien l-inġinier militari residenti tal-Ordni ta' San Ġwann. Tul it-Tieni Gwerra Dinjija, il-forti ntlaqat u saritlu ħsara kbira.

Is-sitt serje – Il-kelb Malti

1977

Tip	Fidda Proof	Fidda BU
Denominazzjoni	Lm1	Lm1
Dijametru	23.6mm	23.6mm
Piż Gross	5.66g	5.66g
Finezza	0.925	0.925
Disinjatur	Pietro Giampaoli	Pietro Giampaoli
Zekka	Malta Mint	Malta Mint
Stampar	2,437	-

Fl-1647, Giovanni Francesco Abela kiteb "... għandna l-klieb imsejħa *Cernechi*, apprezzati ħafna għall-kaċċa tal-fenek, li spiss huma mfittxija anke f'postijiet imbiegħda bħal Franza, l-iżjed għall-użu f'ambjenti ta' tlajja', imġebbla u muntanjużi". Dan il-kelb, li hu ta' razza endemika Maltija, hu magħruf lokalment bħala "il-Kelb tal-Fenek" u tradizzjonalment kien jintuża mill-Maltin għall-kaċċa tal-fniek selvaġġi. Dan hu kelb ta' qawwa kbira u atletiku, b'saqajn twal, għajnejn normalment lewn l-ambra u widnejn kbar u ppuntati. Ġeneralment il-kulur ta' dawn il-klieb hu kannella jagħti fl-isfar jew qastni. Il-Kelb tal-Fenek hu meqjus bħala l-kelb nazzjonali ta' Malta.

Is-sitt serje - Sir Luigi Preziosi

1977

Tip	Fidda Proof	Fidda BU
Denominazzjoni	Lm2	Lm2
Dijametru	28.5mm	28.5mm
Piż Gross	11.31g	11.31g
Finezza	0.925	0.925
Disinjatur	Pietro Giampaoli	Pietro Giampaoli
Zekka	Malta Mint	Malta Mint
Stampar	2,437	-

Luigi Preziosi twieled f'Tas-Sliema fl-1888. Hu ggradwa fil-mediċina fl-1910, u wara studja f'Ruma. Fl-1920 kiseb diploma fl-oftalmoloġija minn Oxford. Kien lekċerer fl-Università ta' Malta u fl-1924 inħatar bħala kirurgu fl-Isptar Ċentrali fil-Furjana. Preziosi ħoloq metodu oriġinali għat-trattament tal-glawkoma, li permezz tiegħu kiseb approvazzjoni internazzjonali. Preziosi kien involut ukoll fil-politika. Miet fl-1965.

Is-sitt serje – Il-Mitħna tax-Xarolla

1977

Tip	Fidda Proof	Fidda BU
Denominazzjoni	Lm5	Lm5
Dijametru	38.61mm	38.61mm
Piż Gross	28.28g	28.28g
Finezza	0.925	0.925
Disinjatur	Pietro Giampaoli	Pietro Giampaoli
Zekka	Malta Mint	Malta Mint
Stampar	2,437	-

Il-mitħna tax-Xarolla hi bini prominenti fir-raħal taż-Żurrieq. Inbniet fl-1724, u hi waħda mit-tmien imtieħen tal-Fondazione Manoel li nbnew mill-Gran Mastru Manoel de Vilhena fuq art li kienet proprjetà tal-Ordni ta' San Ġwann. Il-mitħna tax-Xarolla ħadet isimha mis-sit fejn inbniet.

Fl-1946, kien meqjus li l-mekkaniżmu tal-mitħna kien għadu fi stat tajjeb. Madankollu, il-mitħna ġiet abbandunata wara li l-antenni nqerdu waqt maltempata vjolenti. Iżjed tard, il-mitħna ġiet restawrata għalkollox.

Tmiem tal-faċilitajiet militari

1979

Tip	Fidda Proof	Fidda BU
Denominazzjoni	Lm1	Lm1
Dijametru	23.6mm	23.6mm
Piż Gross	5.66g	5.66g
Finezza	0.92	0.92
Disinjaturi	Luciano Micallef/ Noel Galea Bason	Luciano Micallef/ Noel Galea Bason
Zekka	Franklin Mint, USA	Malta Mint
Stampar	1,294	50,000

Fl-1971, il-Partit Laburista f'Malta, immexxi minn Duminku Mintoff, ġie elett biex jiggverna u immedjatament indika li ried jerġa' jinnegozja l-kiri tal-faċilitajiet militari mar-Renju Unit. Wara diskussjonijiet twal, il-kuntratt tal-kiri ġie estiż sal-aħħar ta' Marzu 1979. Il-forzi Britanniċi f'Malta bdew proċess gradwali ta' rtirar sakemm id-destroyer, HMS London, l-aħħar rappreżentant tal-forzi Britanniċi f'Malta, telaq mill-Port il-Kbir fl-1 ta' April 1979. Minn dakinhar, Malta ma baqgħetx toffri faċilitajiet militari lil ebda potenza barranija.